

Mi segundo libro de **OTOMI**

1954

INSTITUTO DE ALFABETIZACION PARA INDIGENAS MONOLINGÜES
DIRECCION GENERAL DE ALFABETIZACION Y EDUCACION EXTRAESCOLAR

SEP

PATRIMONIO INDIGENA DEL VALLE DEL MEZQUITAL

"Mi Segundo Libro de Otomí" tiene por objeto dar a conocer al alumno - los fonemas de este idioma que no - existen en español, así como darle - material de lectura para la creación de los hábitos respectivos.

Su manejo se sujeta a la misma - técnica empleada en "Mi Primer Libro- de Otomí"

septiembre de 1954.

Se imprimieron 3 500 ejemplares en el Instituto de Al-
fabetización para Indígenas Monolingües.

Todo el material para la impresión fué dado por el Pa-
trimonio Indígena del Valle del Mezquital.

RA LELO.

Ndi ra Lelo.

Ra Lelo pa ra scuela.

Ra Lelo di ho ra scuela.

Mande himbi ma scuela Lelo.

Nubia da ma scuela Lelo, ha ri
xudi nehe.

RA CHANO.

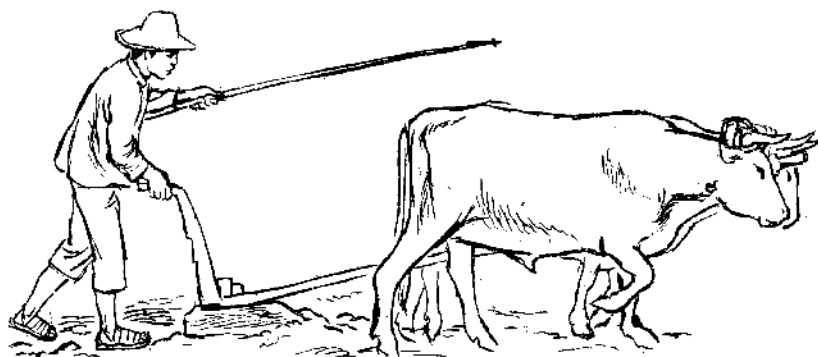
Ndi ra Chano.

Ra Chano rá dada ra Lelo.

Ra Chano emba ra Lelo:

xipa ra Lupe da ñecua

pa da pati ra hñuni.

T'ABI

t'afi

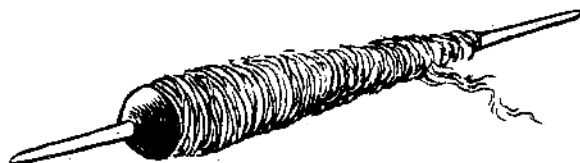
t'ixu

t'axi

t'abi

Ndi ra t'abi.

Ndi ra t'axa t'afi.

THET'I

Ndi ra thet'i.

mit'i

cot'i

jut'i

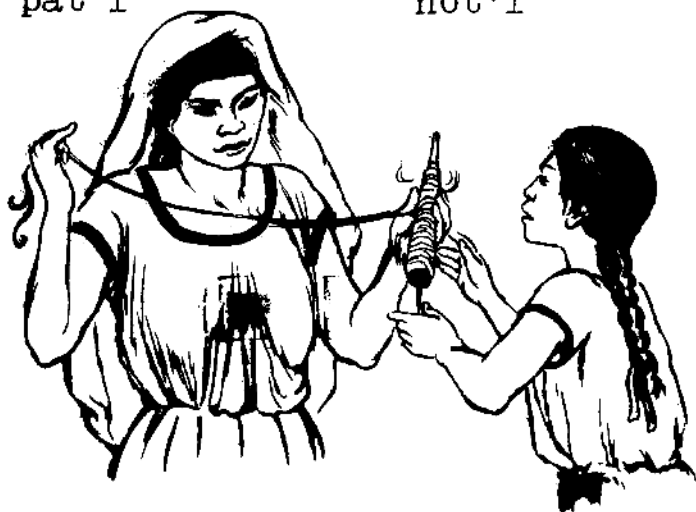
pot'i

fat'i

rot'i

pat'i

ñot'i

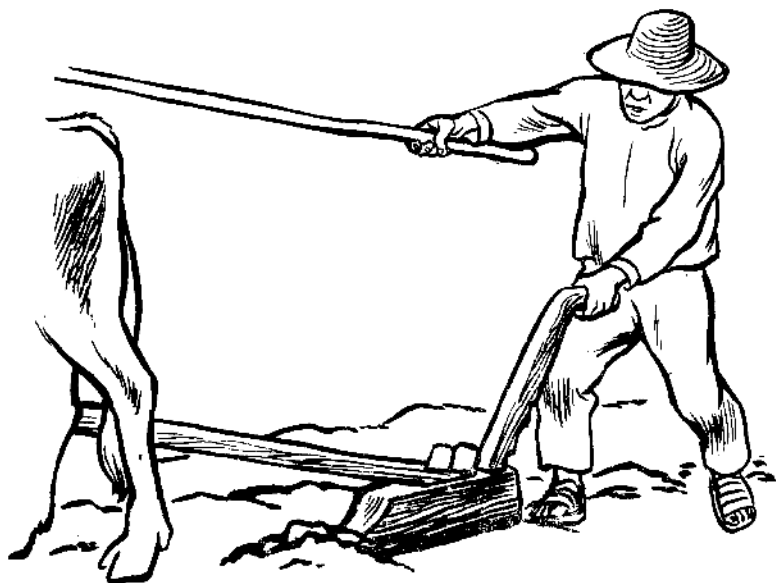

Mit'i ra thet'i, enga rá
t'ixu ra Chela.

Rá t'ixu ra Chela bi jut'i
ra thet'i.

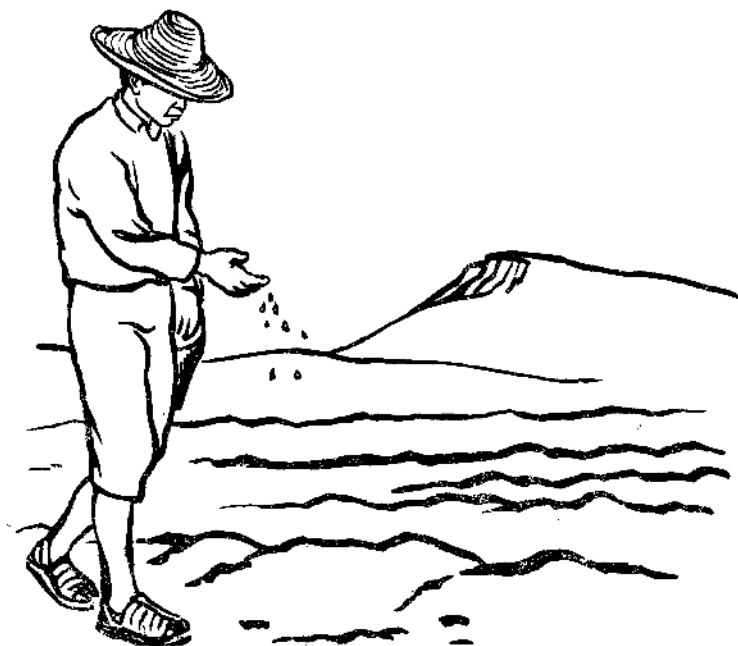
Ra thet'i xa ntsant'i.

t'astehe   ntsant'i
 nt'atsi   nest'ihí
 Ra t'ixu bi jut'i ra t'astehe
 ne ra nt'atsi.
 Bi jut'i nehe ra t'afi.

Ra Lelo bi mini ra t'abi.
 Pe t'embi gue hinda that'i
 pa hinda diqui ya doro.

RA CHANO POT'I.

Ra Chano tehmi ra hai pada
mpot'i. Ra t'abi xa xahño pada
tehma ya hai. Njaua ya sofo mana
di hogui.

Rá ora ra hñuni, Lupe, ra
6 t'ixu ra Chano, unga ra hñuni.

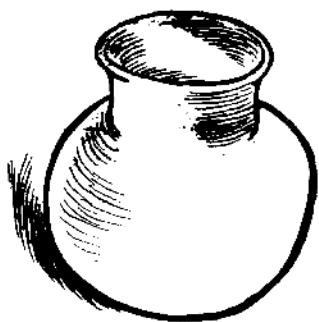
Ra Chano ot'a rá nxanthe ne tsi
 ra t'axa t'afi. Ngu da huet'a ra ñot'i
 da tsaya ra bot'i ha da ma rá ngu. Ra
 Chano pot'a ndunthi, ngue'a hña ra
 hoga t'abi. Njaua xófo ndunthi.

PREGUNTAS PARA EL MAESTRO

YA NT'ANI PA RA MASTRO

- ¿Habu pa ra Lelo?
- ¿Ha di ho ra scuela ra Lelo?
- ¿Ra Lelo pa ra scuela hyastho?
- ¿To'o ra Chano?
- ¿Te bi ñemba ra Chano ra Lelo?
- ¿Te bi jut'i ra t'ixu ra Chela?
- ¿Tengu di hnequi ra thet'i?
- ¿To'o bi mihi ra t'abi?
- ¿Te bi t'embí ra Lelo?
- ¿Pa te tehmi ra Chano ra hai?
- ¿Pa te da hyoni ra Chano ra hai?
- ¿Pa te da hyoni ra t'abi?
- ¿To'o unga ra hñuni?
- ¿Te tsi ra Chano?
- ¿Te t'e numu da huet'a ra ñot'i?
- ¿Hanja ra Chano xofo ndunthi?

ts'e

ts'ani

Ndi ra ts'e.

Ndi ya ts'ani.

Ra ts'e xá ntsant'i.

Ya ts'ani bi ts'oqui.

Xa nts'o ya ts'ani bi ts'oqui.

fats'i   hats'i

munts'i   huts'i

Qui hats'i enga rá t'ixu ra Lupe.

Qui hats'i enga rá t'ixu ra Juli.

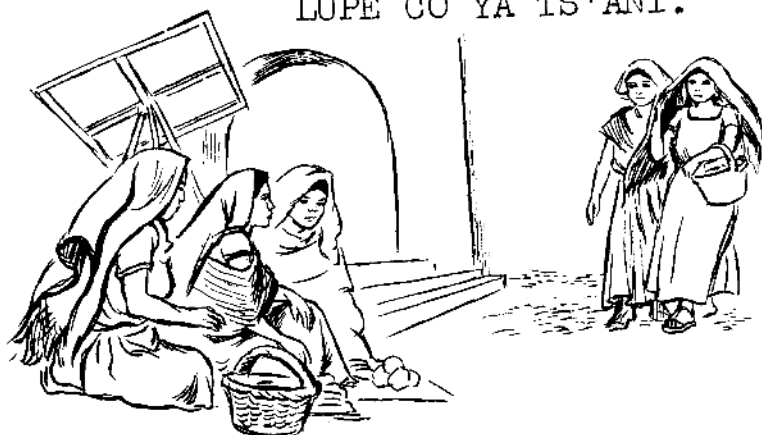
Rá t'ixu ra Juli bi ndoqui ne
bi munts'a ya ts'ani.

Rá t'ixu ra Lupe bi mats'i.

Bi huts'i ya ts'ani ja ra ts'e.

Bi ñuts'i ra ts'e. Rá t'ixu ra
Juli bi duts'i.

LUPE CO YA TS'ANI.

Ngu da hyats'i rá t'ixu ra Chano
bí munts'a ya ts'ani ja ra ts'e. Queta
fats'i da hñatx'i ja rá ngu. Bi hñuts'i
maña ra mexa rá ts'e ya ts'ani. Ra
hyax'a ra Lupe bi pumfri ra ya ts'ani
ja na ra ts'e mbí nu ya xa ts'oqui. Ngu
da ma tai rá t'ixu ra Chano bí pa ya
ts'ani ha njaní, jut'a rá ñi rá axi rá
xabo ne rá t'afi.

nc'oto   c'ani

Ndi ra nc'oto ja ra c'ani. Ra nc'oto
xa nc'angui.

Ra c'ama nc'oto tsi ra c'ani.

nc'oto   ixc'angui

c'oi   mac'angui

c'u   qu'eña

c'uamba   nqu'injua

Bi yo ra qu'eña mbo ya c'ani, enga
ra Lelo.

C'uamba, embi ra Rufo.

Xa mahuani, mafi ra Lelo.

Ndi ra qu'injua nehe, ena.

Ra qu'injua xa nc'axt'i, embi ra Rufo.

Ra qu'eña ne ra qu'injua bi nest'ih
ha ra mac'angui.

MUNTS'A C'ANI.

Ra Chela co rá t'ixu munts'a ya
c'ani. Tóda hyandi ñena ya c'ama
tsant'i. Ngu da munts'a ndunthi da
mengui da fat'i ne da pant'i pada zí.
Rá t'ixu ra Chela bi nest'ihí pa ja
rá ngu co ya doc'u ja na ts'e. Ya ngu
degá dohai ha degá uada, hama nc'ani

maha pe co rá ñot'i ra hyadi bi
c'axt'i. Ngu da uihni cot'a ra
gosthi ne ya otsi pe xi njani póbo
ra hato, ha hime ot'i. Ne na ra
ngu mana xahño.

to'o	di a'ine
jo'o	di a'i njamadi
xi'i	di jut'a'i
nu'i	

To'o ne ra hme, ambi rá nana ra Lelo.

Nugá di ne, embi ra Lelo.

Xi'i, Rufo? Ha gui ne nehe?

Hanja hina, enga ra Rufo.

Rá nana ra Lelo umbabi ra hme.

Di a'i njamadi, embi ra Rufo.

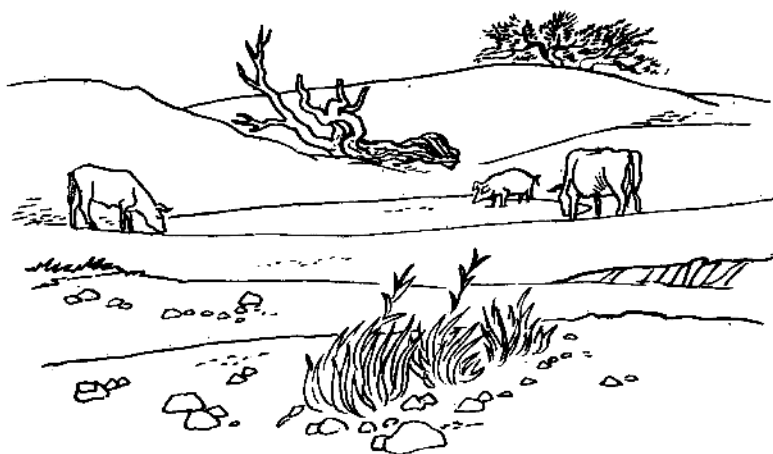
Xi'i Lelo?

Di a'i njamadi nehe, embi ra Lelo.

!Lupe! bi nzofa rá nana.

Jo'o, enga ra Lelo. Bi ma ra yai.

JAMASU CO RA DEHE.

Otho ra dehe ja ma hai, hangue hingui
tsa da bot'i. Ya batha xa ñot'i ha xa
nc'axt'i. Otho ni na tsaya xa nc'ant'i.
Ra uada ya hingui ne da unga ra t'afi.
Ra dehe di munts'i ja ya zabi hingui
t'axi, xi ra ts'othe to'o da zi tsa
hñeni. To'o ne da hñeni? Hinto ne da
hñeni.

Hangue da thuts'i ra dehe ja ra tsibi
pa da hyo ya hñeni tuts'i ra ts'othe,
njani da za da ts'i. Ra "Patrimonio
Indígena", rá "ngu ya ñahñu", ne da
mats'i da munts'a ra dehe ja ya
nthauqi pa ya bot'i, ne da thonga
ra t'astehe pa da ts'i.

PREGUNTAS PARA EL MAESTRO
YA NT'ANI PA RA MASTRO

¿Te di hnequi ha ra c'oi?
¿Tengu di hnequi ra ts'e?
¿Hanja xa nts'o ya ts'ani?
¿Te bi hyoqui rá t'ixu ra Juli?
¿To'o bi mats'i?
¿Habu bi huts'i ya ts'ani?
¿Hama bi munts'i ya ts'ani rá t'ixu
ra Chano?
¿To'o fats'i?
¿Habu pa ya ts'ani?
¿Te bi yo mbo ya c'ani?
¿Te ma colo ra qu'injua?
¿To'o munts'a ya c'ani?
¿Te bi hyoqui rá t'ixu ra Chela?
¿Hanja bi got'i ra gosthi?
¿Te ambi rá nana ra Lelo?
¿Habu bi ma ra Lupe?
¿Hanja hingui tsa da bot'i?
¿Ha xahño ra dehe ja ra zabi?
¿To'o da mats'i da munts'a ra dehe?

ñ <u>a</u>	z <u>a</u> n <u>a</u>	b <u>a</u> t <u>s</u> i
t <u>a</u>	t' <u>a</u> h <u>a</u>	p <u>a</u> d <u>i</u>
u <u>a</u> i	c <u>a</u> h <u>a</u>	d <u>a</u> ngui
		bot' <u>a</u> h <u>i</u>

Ndi ra caha, enga ra batsi.

Haha, ja ndunthi ya caha ja ra
bot'ahi, embi rá nana ra batsi.

Ja ndunthi ya t'ahi ne ya baxt'a.

Pe hingui uai. Otho ra dehe. Ya

ja'i ha ra dehe ja ra dathe. 19

YA NTHAQUI.

Hingui uai, ja ya zabi otho ra dehe.
Ya ja'i dega xui ui gue uai, ha ya
hyats'i gatho xa ñonitho. Ha xi uai tsa
da thoca ya nthauqui ha da ñuts'i dega dehe
pa xti ndabehe, njani to'o pot'i pa*di*
gue hinda yot'a ra huahi njani da daha
ra boja pada gut'a ya thai. Ja ra batha
bot'ani ja ya xat'a, bast'a, ne ya t'ahi,

ngu da nja ra dehe ha da munts'i ja ya
nthauqui da nja ya fruta pa ya ñahñu ha
ya batsi. Gatho da c'ami ngu ya c'ant'á
c'ani.

yɛ	thɛni	nɛjua
tɛti	dɛmza	mɛt'o
bɛdi	dɛnxi	nts'ɛdi
dɛti	dɛtha	rɛt'a

Ra Lupe bi matsi rɛt'a ya dɛti.
 Bi bɛdi na dɛti. Bi tɛni ya mɛjua ne
 bi bɛdi ja ra bot'ahi.
 Mɛfa na zi t'axa t'axi bi bɛdi
 mahyɛgui.
 Ra Lupe bi nzoni nts ɛdi.

RA CHANO RA MEJUA.

Ra Chano mra mējua. Mbi pa ja ra
mbonthe ha ngu mbi handa na ra jua mi
tētui njante, ngu na ra mayo tētua ya
dēti. Pe naui bi tho na ra ñanthi ja
ra yē co ra nthojua, mēfa bi bēdi na
ra saha. Bi ñaui na ra ja'i pētsa ya
22

uathe ne bi gutbi pa bi mot'a ra
 detha ne ya denxi. Ya himbi beta ra
 pa da tetua ya jua. Nuna ra zana da
 muts'a ra sofo ha da metsa ra boja.

øni

t'øhø

øde

t'øde

øt'e

mbøhø

øthe

ñamfø

Na ra øni bi yøde bi ñena ra
nxumfø: ma ga tsi ra guithe de gá øni.

Bi bøni ra øni. Bi bøni ra nxumfø
ne bi mafi: tømi, tømi.

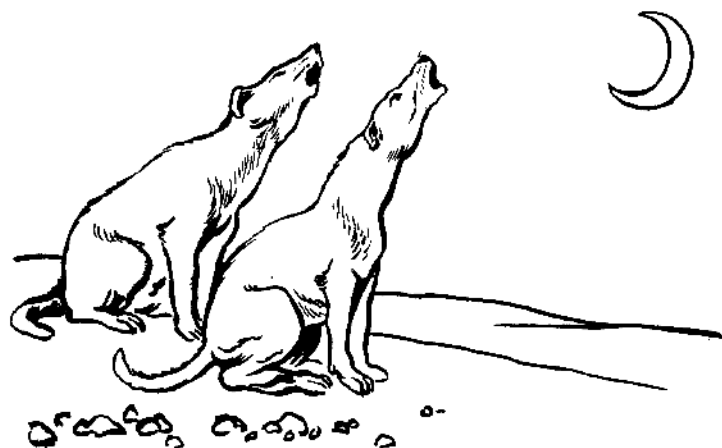
Ra øni bi bøts'e ja ra pøts'e.

Mefa bi bøts'e ja ra t'øhø ne bi
ma bi nest'ihí.

RA NGU JA RA MĒNGAT'ØHØ.

Ra mbØhØ gue pĕtsa rá ngu ja ra
mĕngat'ØhØ pĕtsa ndunthi ya Øni.
Munts'a ya mado ja na ra bØts'e pa da
hñaxa ntai, hñsɛ degá nonxi. Nandi ra
nxumfØ ho na ra Øni ngue'a rá ngØ xi
ra nzaqui pa ya ndØ ha pa ya batsi.

Degá xui di m̥f̥sta ya tsat'yo ngue'a
 yo ndunthi ya mi'ñó, ja rá ngu ra mb̥h̥.
 Hingui ne ra mb̥h̥ da nja ya b̥hai, ni
 xi da t'entsba ya paxi ja rá batha, pa
 hinda ñuxa ya hyaqui ra zi t'ixu.

Jutba na ra ñ̥h̥ pa da past'i rá
 batha ha di poqui ya bast'a. Ba r̥t'a
 ya hoga d̥s̥ gue unga ra xudi ja rá
 batha ra ngu.

PREGUNTAS PARA EL MAESTRO

YA NT'ANI PA RA MASTRO

- ¿Ha ja ndunthi ya caha ha ra bot'ahi?
- ¿Asta habu ha ra dehe ya ja'i?
- ¿Te ui ya ja'i dega xui?
- ¿Te da za da yot'a ya ja'i pa hinda
yot'a ra huahi?
- ¿Tema ndapo ja ra bot'ahi?
- ¿Hangu ya dɛti bi mɛtsi ra Lupe?
- ¿Hanja bi nzoni?
- ¿Te mra bɛfi ra Chano?
- ¿Hanja bi bɛdi na ra saha?
- ¿Te bi hyoqui mɛfa pa da mɛtsa ra boja?
- ¿Te bi ɲena ra nxumfɔ?
- ¿Habu bi bɔts'e ra ɲni?
- ¿Hanja bi ma?
- ¿To'o pɛtsi ndunthi ya ɲni?
- ¿Te ɔt'e ya tsatyo dega xui?

fui

fudi

bui

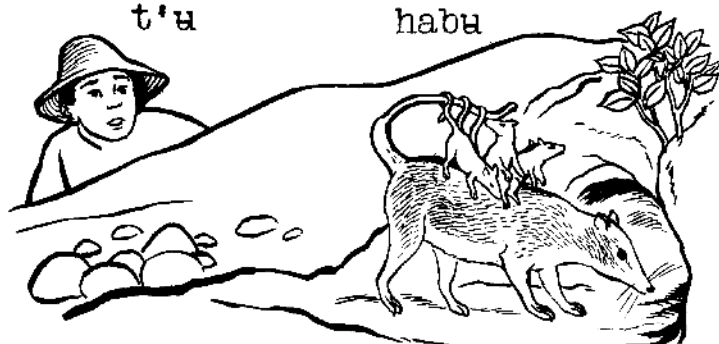
guto

mai

cut'a

t'u

habu

Habu bui ra dazu, bi yambi ra zi
t'u Lelo, rá nana.

Bui mbo ja ra cuts'i, bi dadi rá
nana.

Di ne ga handi ra cuts'i, bi dadi
rá Lelo.

Bi ma co rá nana yabu. Bi hyanda
ra dazu numu bi yut'i mbo ha ra cuts'i.
28

RA BEDE NA RA ZI MA'YO.

Naquí ra Chano bi nzohna yá batsi
de ga nde, ja rá ngu pa bi metua na
bede, bi hñudi zi ntsant'i ha bi
madi njauá:

Na ra pa na ra zi ts'unt'u gue mra
 ma'yo mi fadi yá zi dɛti. Ha nu'a te mra
 xiga ñeni. Te gatho mi hoca ha ra mbonthi.
 Na ra pa co rá xiga nt'eni bi hyatí ra
 ya mɛfi mi yo ha yá bɛfi. Degue'a bi
 dɔgue ra ya hmafi: gue ra miño, ra miño,
 ra miño, y bi ma nu'u ya mɛfi ma bá tsudi
 nu'a ra zi ts'unt'u pa da ñambabi yá yo
 pa inda zapa ra miño. Pe mi tsɔnga nuya
 mɛfi inte bi hyandi. Nsɔque ya zi dɛti
 ra mi boni ra mi ñuni. Degue'a bi menga
 nuya mɛfi haba mi yo ha nuna zi ts'unt'u
 bi nthede ngue'a bi hyat'i.

Mana ra pa mi yoni ha ra mbonthi
manaqui nu'a ra zi ts'unt'u y nu'a bi
mudi co rá nxiga ñeni y bi mafi manaqui:
"gue ra miño, ra miño, ra miño". Ya
mffi bi gamfri manaqui. Bi ma ma bá nu
te majuani, y bi tsøni inte bi hyandi.
Nubia bi bø yá cuɛ.

Embia'u: To'o gui hat'i zi ts'unt'u
Nuga ingo gueque, nde'bu gui hyacje
manaqui ga cox'ahe ra ya mffi.

Ha nura ts'unt'u inte camfri bi gohi
bi nthede tho manaqui nuba bi menga ya
~~ñhñ~~ ja yá bēfi.

Nubia rá hñuqui mi honi manaqui ha ra
mbonthi mi fadi ya zi dēti manaqui. Nubia
ha bi ~~zññ~~ ra miño. Bi zipa na ra dēti.

Nubia ja mra mafi hmaha manaqui: "Gue
ra miño, ra miño, ra miño". Nubia ya mēfi
ya imbá umba ra mfats'i co yá cuē ngue'a
mi hat'i njat'a. Nubia bi ma ra zi
ts'unt'u y bi uegue de ya zi dēti co ra
ntsu ngue'a bi hyanda ra miño bi zipa rá
dēti. Bi ma bi nzoni.

PREGUNTAS PARA EL MAESTRO

YA NT'ANI PA RA MASTRO

Habu bui ra dazú?
 Te bi hyanda ra Lelo?
 To'o bi metua na bedé?
 To'o mra ma'yo?
 Te bi mēfi co rá xiga nt'eni?
 Te bi hyandi ya mēfi?
 Hanja bi nthede ra ts'unt'u?
 Hanja bi bǝ yá cuē ya mēfi?
 Te bi mēfi ra miño?
 Hanja himbi umbi ra mfats'i?
 Te bi t'ǝtua ra zi dǝti?
 Hanja bi nzoni ra zi ma'yo?

COLOFON

Lic. José Angel Ceniceros	Srio. de Educación Pública
Lic. Alfonso Ortega Mtz.	Vocal Ejecutivo del Patrimonio Indígena del Valle del Mezquital
Prof. Guillermo Bonilla	Director Gral. de Alfab.y Educ. Extraescolar
Profa. Angélica Castro de la Fuente	Sria. Encargada del Inst. de Alfab. para Indígenas Monolingües
Elaboró:	
Emilia Wallis	Del Inst. Lingüístico de Verano y
Dibujó:	Asesora Lingüista de la alfabetiza
Alberto Beltrán	ción otomí.

